

ПРИТЯГНЕННЯ СУДДІВ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТ

BRINGING JUDGES TO CRIMINAL RESPONSIBILITY: CRIMINAL PROCEDURE ASPECT

Федченко В.М.,
к.ю.н., доцент, професор

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Лучко О.А.,
старший викладач

Криворізького факультету

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Досліджено поняття кримінального процесуального імунітету судді та його відображення у чинному Кримінальному процесуальному кодексі України, проаналізовано кримінальний процесуальний порядок притягнення суддів до кримінальної відповідальності.

Ключові слова: кримінальний процесуальний імунітет, особливий порядок кримінального провадження, Вища рада правосуддя, суддя, недоторканність.

Исследовано понятие уголовного процессуального иммунитета судьи и его отражение в действующем Уголовном процессуальном кодексе Украины, проанализирован уголовный процессуальный порядок привлечения судей к уголовной ответственности.

Ключевые слова: уголовный процессуальный иммунитет, особый порядок уголовного производства, Высший совет правосудия, судья, неприкосновенность.

Investigated the definition of criminal procedural immunity of judges and its reflection in the current Criminal procedure code of Ukraine, analyzed criminal procedure of bringing judges to the criminal prosecution. Special attention is focused on the procedure of application of a measure of restraint against a judge. In addition, investigated the procedure of reference in the High Council of justice to consent to bringing a judge to criminal liability according to the law of Ukraine «On High Council of justice».

Key words: criminal procedural immunity, special procedure of criminal proceedings, High Council of justice, judge, immunity.

КПК України однією із загальних засад кримінального провадження закріпив рівність перед законом та судом. Це означає, що не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах за ознаками раси, кольору шкіри, освіти, роду занять, а також іншими ознаками. Однак, є категорія осіб, які знаходяться під особливим захистом з боку держави. Це категорія осіб, які займають особливо відповідальне становище, і кримінальне провадження щодо яких здійснюється в особливому порядку. До таких осіб відносяться у тому числі й судді.

Досліджуючи питання кримінальної відповідальності службових осіб, які обіймають особливо відповідальне становище, І. В. Бабій зазначає, що «певні переваги надаються народному депутату України й судді не в якості невинуватого привілею, а як гарантія проти обмеження його статусу з метою ефективного і безперешкодного здійснення своїх службових обов'язків» [1]. І ми з цим погоджуємося, адже для ефективності здійснення своїх функцій особи, які займають такі відповідальні посади, в даному випадку судді, присяжні, мають мати певні гарантії для ефективного, неупередженого здійснення своїх функцій. Однак, з іншого боку, це створює можливість для зловживання правом з їх боку, безкарності, зростання корупційних проявів, і, як наслідок, – недовіра суспільства до всієї судової системи.

Створення незалежного, неупередженого суду є найактуальнішим, першочерговим завданням сьогодення в Україні. Одним із кроків для його розв'язання було прийняття Законів України «Про судоустрій і статус суддів» [2], «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [3], «Про Вищу раду правосуддя» [4]. Однак, слід зазначити, що з прийняттям вказаних законів виникла необхідність приведення у відповідність норм КПК України, що регламентують процесуальний порядок притягнення суддів до кримінальної відповідальності. Закріплення чіткого порядку притягнення суддів до кримінальної відповідальності сприятиме усуненню протиріч

під час застосування норм права в цій частині, зростанню незалежності судової влади і, як наслідок, – забезпеченню здійснення правосуддя неупередженим і справедливим судом.

Тема процесуального імунітету у теорії кримінального процесу не є новою. До його проблем зверталися у наукових працях С. Г. Волкотруб, Л. Д. Удалова, І. В. Бабій, О. В. Задорожній та ін. Проблемами недоторканності та суддівського імунітету займалися О. М. Лемешко, О. М. Овчаренко й інші науковці.

Метою статті є розгляд питання щодо особливостей кримінального процесуального порядку притягнення суддів до кримінальної відповідальності у відповідності до нових Законів України «Про судоустрій і статус суддів» та «Про Вищу раду правосуддя».

КПК України не містить визначення поняття кримінального процесуального імунітету. Здійснюючи науково-теоретичне дослідження з цього питання, зазначимо, що кримінальний процесуальний імунітет є виключенням із загальних правил здійснення кримінального провадження, що виражається в особливому порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання і обрання запобіжного заходу щодо окремо визначеної в законі категорії осіб, здійснення щодо них певних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Крім цього, кримінальний процесуальний імунітет включає в себе норми, що передбачають звільнення певних суб'єктів від процесуальних обов'язків, і виражається у свободі від самовикриття, праві не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї, а також звільнення від обов'язку давати показання в якості свідків певних за професією осіб.

Проаналізуємо кримінальний процесуальний імунітет судді відповідно до законодавства України. Відповідно до розділу III «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про Вищу раду правосуддя» внесені зміни до КПК України у цій частині. Так, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 480 КПК України, особливий порядок кримінального

провадження здійснюється щодо судді, судді Конституційного Суду України, а також присяжного на час виконання ним обов'язків у суді, Голови, заступника Голови, члена Вищої ради правосуддя, Голови, заступника Голови, члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Крім цього, за новою редакцією ч. 1 ст. 482 КПК України, затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом здійснюється за згодою Вищої ради правосуддя.

Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком:

1) якщо Вищою радою правосуддя надано згоду на затримання судді у зв'язку з таким діянням;

2) затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину. Суддя має бути негайно звільнений, якщо мета такого затримання (попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину) досягнута [4]. Зазначені вище зміни до КПК України були прийняті у зв'язку з необхідністю приведення норм КПК України у відповідність із Законом України «Про судову систему і статус суддів», у ст. 49 якого закріплено положення про недоторканість та імунітет судді [2].

Крім цього, Закон України «Про судову систему і статус суддів» закріпив особливий порядок проведення слідчих (розшукових) дій. Так, проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися лише з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора або його заступника, керівника регіональної прокуратури або його заступника. Кримінальне провадження щодо обвинувачення судді у вчиненні кримінального правопорушення, а також прийняття рішення про проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, застосування запобіжних заходів не може здійснюватися тим судом, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді. У разі якщо згідно із загальними правилами визначення юрисдикції кримінальне провадження стосовно судді має здійснюватися або рішення про проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій або застосування запобіжних заходів має ухвалюватися тим судом, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, кримінальне провадження або ухвалення рішення про проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій здійснюється судом, найбільш територіально наближеним до суду, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, іншої адміністративно-територіальної одиниці (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва чи Севастополя) [2].

Зазначимо, що до прийняття нового Закону України «Про судову систему і статус суддів» згоду на притягнення до кримінальної відповідальності судді надавала Верховна Рада України, що суперечило принципу поділу влад. Україна є правовою державою, державна влада якої здійснюється на засадах поділу на законодавчу, виконавчу і судову, кожна з яких повинна бути незалежною. Вплив законодавчої гілки влади на судову створював сумнів щодо незалежності і неупередженості судової влади. Вирішення проблеми стало прийняттям вищезазначених законів.

Дійсно, прийняття Закону України «Про Вищу раду правосуддя» і підписання його Президентом України є

революційним кроком вперед на шляху до встановлення незалежного справедливого суду України. Окрім цього, відбулося деякою мірою приведення у відповідність всіх норм законодавства, що регулюють питання притягнення судів до кримінальної відповідальності. Розглянемо порядок надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом відповідно до Закону України «Про Вищу раду правосуддя». Відповідно до ст. 57 вказаного Закону, подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом вноситься на розгляд Вищої ради правосуддя Генеральним прокурором або його заступником. Подання про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арешт судді, повинно відповідати вимогам, встановленим КПК України, при цьому щодо кожного виду запобіжного заходу подається окреме подання.

Подання повинно бути вмотивованим, містити конкретні факти і докази, що підтверджують вчинення суддею суспільно небезпечного діяння, визначеного КК України, обґрунтування необхідності такого затримання (утримання).

Вища рада правосуддя розглядає подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом не пізніше п'яти днів з дня отримання подання (ст. 59 вказаного Закону). Розгляд подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом здійснюється Вищою радою правосуддя без виклику судді. У разі необхідності Вища рада правосуддя може викликати суддю для надання пояснень. Повідомлення про дату, час і місце розгляду відповідного клопотання направляється Генеральному прокурору або його заступнику невідкладно.

Рішення про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом оголошується присутнім на засіданні та негайно вручається Генеральному прокурору, його заступнику або уповноваженому прокурору.

Відповідно до ст. 61 вказаного Закону рішення Вищої ради правосуддя про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом може бути оскаржене в порядку, визначеному кримінальним процесуальним законодавством, як складова частина скарги на відповідну ухвалу слідчого судді про затримання судді, утримання його під вартою чи арештом.

Якщо проаналізувати норми КПК України в частині порядку надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арештом особи, яка не має імунітету, то слід зазначити, що під час досудового розслідування законодавець передбачає можливість оскарження в апеляційному порядку лише рішення про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ст. 309 КПК України).

Виникає питання, якого порядку оскарження слід додержуватися, у які строки, і до кого саме звертатися з оскарженням прийнятого Вищою радою правосуддя рішення про надання згоди на затримання чи арешт судді, враховуючи, що положеннями КПК України в цій частині передбачене оскарження лише рішення про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Крім того, Законом України «Про Вищу раду правосуддя» визначено, що вона є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, діє для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України (ст. 1 Закону). З огляду на це, виникає питання, чому рішення такого неупередженого, незалежного, вищого колегіального органу правосуддя про надання згоди на затримання чи арешт судді, може бути оскаржене в апеляційному порядку? Не кажучи вже про те, що прийняте за такою скарою рішення є остаточним і подальшому оскарженню не підлягає.

Складається враження, що норма про можливість оскарження рішення Вищої ради правосуддя про затримання чи арешт судді передбачена не випадково. Оскільки, з однієї сторони, Вища рада правосуддя начебто сумлінно виконала в межах наданих їй повноважень свою роботу і надала згоду на застосування вказаного запобіжного заходу відносно судді, який порушив вимоги кримінального законодавства. А, з іншого боку, суддя в апеляційному порядку скасовує рішення Вищого колегіального органу правосуддя, і тим самим повністю нівелює в цій частині діяльність такого колегіального вищого незалежного органу правосуддя.

Наведене вище дає підстави стверджувати, що вказані положення Закону України «Про Вищу раду правосуддя» входять у протиріччя з окремими нормами КПК України в

частині можливості оскарження рішення Вищої ради правосуддя про надання згоди на арешт судді, а положення про можливість оскарження рішення про надання згоди на затримання судді взагалі не передбачені КПК України.

Прийняття Закону України «Про Вищу раду правосуддя» певним чином врегулювало питання щодо застосування запобіжних заходів до судді, однак окремі положення цього Закону підлягають певного доопрацювання. До того ж, відсутність наукових теоретичних розробок, правозастосовної практики у цій частині дозволить не однозначно застосовувати вказані норми законодавства.

Розглянута тема є об'ємною та недостатньо дослідженою. Для її подальшого опрацювання необхідно здійснювати відповідні наукові дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабій І. В. Досудове провадження у кримінальних справах щодо окремих службових осіб, які обіймають особливо відповідальне становище : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність» / І. В. Бабій. – К., 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrmodn.com.ua/health/babij-inna-viktorivna/main.html>
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
3. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02 червня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>
4. Про вищу раду правосуддя : Закон України від 21 грудня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>

УДК 343.98

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ Й ПОТЕРПІЛОГО В СТРУКТУРІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВБИВСТВ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАВОЛОДІННЯМ ЇХНІМ МАЙНОМ

PERSONALITY OF CRIMINAL AND VICTIM IN THE STRUCTURE OF CRIMINALISTICS DESCRIPTION OF MURDERS OF ELDERLY PEOPLE WITH THE PURPOSE OF THEFT OF THEIR PROPERTY

Павлюк О.С.,
здобувач кафедри криміналістики та судової медицини
Національна академія внутрішніх справ

Стаття присвячена дослідженню даних про особу злочинця й потерпілого в структурі криміналістичної характеристики вбивств осіб похилого віку, пов'язаних із заволодінням їхнім майном. Здійснено спробу визначити характерні риси, психологічні особливості, ознаки, властиві вбивцям осіб похилого віку. Розкрито соціальні, психологічні та фізіологічні характеристики потерпілих осіб. Основна увага приділяється характеристиці криміналістичного портрету особи злочинця й потерпілого.

Ключові слова: потерпіла особа, особа злочинця, вбивство, криміналістична характеристика, особа похилого віку.

Статья посвящена исследованию данных о личности преступника и потерпевшего в структуре криминалистической характеристики убийств лиц преклонных лет, связанных с завладением их имуществом. Осуществлена попытка определить характерные черты, психологические особенности, признаки, свойственные убийцам лиц преклонных лет. Раскрыты социальные, психологические и физиологические характеристики потерпевших. Основное внимание уделяется характеристике криминалистического портрета личности преступника и потерпевшего.

Ключевые слова: потерпевший, личность преступника, убийство, криминалистическая характеристика, человек преклонного возраста.

One of qualificatory demographic features of contemporaneity is becoming of humanity old. This process takes place with different intensity in the entire without an exception countries of the world and generates a number of problems in different industries of existence. With the increase of duration of life the period of helpless existence of people years old with different chronic and psychical diseases grows. People years old with violation of everyday functions present approximately 60% all those, who applies for help in medical and social services. At the same time, aging of population takes place in the conditions of unstable economic and political situation and on a background the decline of public prosperity.

Higher the said stipulates the feasibility of crimes of violence (in particular murders) in regard to the helpless and defenceless layers of population – elderly people. Effective investigation of murders of the elderly people related to laying hands on their property includes finding out of data making criminalistics description including researches of such structural elements of criminalistics description as personality of criminal and personality of victim.

The article is sanctified to research of data about personality of criminal and victim in the structure of criminalistics description of murders of persons years old, related to laying hands on their property. An author carries out an attempt to define the personal touches, psychological features, signs are peculiar to the killers of persons years old. Social, psychological and physiology descriptions of victims are exposed. Basic attention is spared to description of criminalistics portrait of personality of criminal and victim.

Key words: victim, personality of criminal, murder, criminalistics description, man declining years.